

Шыфр: _____

Зацвярджаю

Колькасць балаў: _____

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі

Месца: _____

Р. С. Сідарэнка

«16» сакавіка 2016 года

ЗАКЛЮЧНЫ ЭТАП XXXII РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ
ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА»
І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

Полацк, 2016 г.

11 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Усяго
Балы											

Варыянт I

Задание 1. 1) Упішице ў тэкст прапущчаныя слова, якія ілюструюць дваякае напісанне.

Максімальная колькасць балаў – 4
(0,5 бала – за кожнае правільна запісаное слова,
1 бал – за правільнае тлумачэнне сэнсу слова).

Як вядома, літаратурны мове не патрэбны неапраўданы разнабой. Сучасная арфаграфія найболыш устойлівая да варыятыўнасці, выпадкі дваякага напісання слоў адзінкавыя: курсіраваць і курсаваць, калодзезь і _____, кілбаса і _____, зашліфованы і _____, акупіраваць і _____, яешня і _____, каментаванне і _____. Падобныя выпадкі, хутчэй за ёсё, будуть удакладнены пры чарговай кадыфікацыі.

2) Раствумачце сэнс слова *кадыфікацыя*.

Кадыфікацыя –

Задание 2. 1) Вызначце, якое агульнае слова-кампанент прапущчана ў наступных фразеалагізмах:

- 1) *хоць з ... выламі;*
- 2) *вераб'ю па ... ;*
- 3) *жабе па ... ;*
- 4) *мора па ... ;*

- 5) ... дрэіжсаць;
 6) ламаць праз

Упішыце фразеалагізмы ў табліцу ў адпаведнасці з прыведзенымі значэннямі.

Максімальная колькасць балоў – 6
 (1 бал – за кожны правільна ўпісаны ў табліцу фразеалагізм.
 1 бал – за правільнае тлумачэнне сэнсу “лішняга” фразеалагізма).

Фразеалагізм	Значэнне
	‘вельмі мелка, неглыбока (у рэчцы, ручай і пад.)’
	‘рашуча адхіляць, адкідаць што-небудзь’
	‘абавязкова, не зважаючы ні на што, любымі сродкамі (а зрабі што-небудзь)’
	‘нічога не страшна, нічога не значыць, усё хоць бы што’
	‘хто-небудзь вельмі спалохаўся’

2) Які фразеалагізм не трапіў у табліцу? Растворыце яго сэнс.

Заданне 3. Пазнайце слова-амонімы па лексічных значэннях.

Максімальная колькасць балоў – 5
 (1 бал – за кожную правільна вызначаную пару амонімаў).

Лексічныя значэнні	Амонімы
x^1 – напрамак руху, шлях (карабля, самалёта і пад.). x^2 – закончаны цыкл, увесъ аў'ём спецыяльнага навучання, якіх-небудзь працэдур.	
x^1 – прадмет хатняга абсталявання ў выглядзе шырокай дошкі на ножках для сядзення. x^2 – расплаўленая вулканічная маса, якая вывяргаецца на паверхню зямлі.	
x^1 – непадабенства, адрозненне ў чым-небудзь. x^2 – тавар, які прадаецца паштучна або невялікімі партыямі.	
x^1 – хутка рухацца, імчацца ўперад. x^2 – пра птушак: класці яйкі.	
x^1 – прычына, падстава для якога-небудзь дзеяння. x^2 – мелодыя, напеў.	

Заданне 4. Вызначце, як утварыліся прыдаткі да назваў свят і прысвятаў беларускага народнага календара.

Максімальная колькасць балаў – 5

(0,5 бала за кожную правільна вызначаную ўтваральную аснову і 0,5 бала за кожны правільна вызначаны спосаб утварэння).

Назва	Утваральная аснова	Спосаб словаутварэння
Узор: 24.04 – <i>Анціп-ахоўнік</i>	<u>ахоўва</u> (ць) + <u>нік</u> (□)	суфіксальны
29.01 – <i>Пётра-паўкорма</i>		
17.07 – <i>Андрэй Наліва</i>		
23.06 – <i>Акуліна-грачышніца</i>		
12.08 – <i>Іван-воін</i>		
30.08 – <i>Міроны-ветрагоны</i>		

Заданне 5. Вызначце, якія пачуцці выражаете выклічнік **божа!** (і яго варыянты) ва ўрыйках з твораў У. Караткевіча.

Максімальная колькасць балаў – 5 (1 бал за кожны правільны адказ).

Выказанні з выклічнікам “божа”	Выражаныя пачуцці
1. – ... <i>Божа мой</i> , увесь залаты ад гэтага сонца, увесь раскрыты насустрач яму і мне. Як хутка ты акрыяў! І я зраблю так, каб ты назаўсёды застаўся такі, любы мой, добры, хороши.	
2. – Паразбівалася ў той год караблёў – <i>Божа ты мой!</i> Як ніколі датуль.	
3. – Ведаеце, яна зусім не такая. У яе прысутнасці мне нячыста і нібы пагрозна. Якая вы іншая! <i>Божа!</i>	
4. – Каб жыў... Схаваемся. Я не магу, каб ты... <i>Божа</i> , ты ж за-гі-неш!	
5. – <i>Божа мой</i> , умяшаўся раптам Змагішель, – чаму вы такія сухія, чаму вы такія рацыяналісты? Чаму не верыце людскім байкам, чуткам, паданням? Бывае ж і ў іх зерне праўды.	

Заданне 6. Напрацуіце рэдактарам газеты. Вызначце адхіленні ад сучаснай літаратурнай нормы. Занішыце правільны варыянт.

Максімальная колькасць балаў – 5

(1 бал за кожны правільна запісаны варыянт).

Дасланае ў газету	Праўкі рэдактара
1. На жаль, не ўсе прадпрыемствы змаглі знайсці сродкі на пакупку вакцыны для імунізацыі сваіх работнікаў.	

2. Згодна Рэспубліканскай дзяржаўнай праграме “Торф”, плануецца поўнае тэхнічнае перааснашчэнне прадпрыемства.	
3. Гледзячы на рэшткі помнікаў дойлідства, не верылася, што храмы паўстануць нанова і можна будзе любавацца веліччу беларускага барока, ракако, готыкі, класіцызму.	
4. Такім чынам, за паўтара месяцы неабходна абмяняць каля шасцісот тысяч пасведчанняў.	
5. Мне хацелася прыпыніцца ды як след разгледзець будынак, але чамусьці засаромеўся.	
6. – Магу канстатаўваць, што не ўсе, хто валодаюць уладай, навучыліся цаніць чалавека.	

Заданне 7. Усе Вы добра памятаеце сцэну, калі бацька Паўлінкі з аднайменнай камедыі Янкі Купалы не можа ўспомніць, як завуць яго магчымага зяця:

Паўлінка (прыпамінаючы). Як жа ён, як?.. Здаецца, Бык... Бычок...

Сцяпан. Ага, ён, ён. Не, не так! Быкоўскі, каханенъская, родненъская, вось як.

Даруйце Паўлінцы, прыгажуні, сакатушцы, шчабятушцы, “ясне-пекнай панне”, яе дзявочыя жарты, але ўспомніце: як жа звалі пана Быкоўскага? Запішыце беларускую афіцыйную (документальную) форму асабовага імя гэтага героя і вытворныя ад яго формы.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Заданне 8. Запоўніце калонкі табліцы, у чацвёртую – устаўце нумар прыклада з прыведзеных ніжэй, якія з’яўляюцца ілюстрацыямі таго або іншага літаратурнага напрамку.

Максімальная колькасць балаў – 5

Літаратурны напрамак	Прыкметы напрамку	Час ўзнікнення ў сусветнай літаратуры і культуры	Нумар прыкладу
	Трагічнае ўспрыманне жыцця, высокая эмацыянальнасць, спалучэнне контрасных з'яў (высокое і нізкае, цялеснае і духоўнае і інш.). Урачыстасць, контраснасць, ускладненасць і пышнасць форм.	XVI ст.	
Сентыменталізм		Другая палова XVIII ст.	

	Культ пачуцця, арыентацыя на сярэдневяковую культуру, прынцып індывідуальнасці, самабытнасці творчасці. Герой – выключная асоба. Завастрэнне ўвагі на выключных харктарах, падзеях, пачуццях-жарсцях. Цікавасць да нацыянальных традыций, мовы, культуры, фольклору.	Канец XVIII ст.	
Рэалізм		Першая палова XIX ст.	
Мадэрнізм	Засяроджанасць на ўнутраным свеце чалавека, сацыяльная нявызначанасць, падкрэслены антыгістарызм, элітарнасць, вытанчанасць, незвычайнасць мастацкай формы. Арыентацыя на нерэалістычнае адлюстраванне жыцця		

Прыклады:

<p>1. Кабета тая незвычайна прыгожая. Вопратка яе – белая, як снег, на галаве – чорны ўбор, і чорная хустка накінута на плечы. Твар хоць і смуглы ад сонца і ветру, але гожы і паглядны, вочы жывыя, і заўсёды блішчаць на іх слёзы. Яна з'яўляецца найчасцей у пакінутых дамах, у пустых касцёлах і на руінах. Бачылі яе таксама пад дрэвамі або пасярод поля. Пасля заходу сонца яна сяде на камені, наракае на лёс жаласным голасам і заліваецца слязьмі. Кажуць, тыя, хто набліжаўся да яе, чулі такія слова: “Няма</p>	<p>2. Апусцілася вясна на зямельку, сонейка падагрэла грудзі зямельчыны, і за выганам на мяжы кветка радзілася. Ноччу чистая раса купала яе ды няньчыла; з блізкай вярбы салоўка ёй алелуя пяяў; удзень праменні сонейка фарбавалі яе ды грэлі. Зрабілася кветка нейкай дзіўнай цацакай сваімі разнаколернымі ляпёсткамі (пляпёсткамі). Нагнаўся араты быкамі сваімі, затуманіў люльку сваю і зараз бруднымі атонкамі гыц на кволую кветку, на дзіцянё блакітнага неба...</p>
---	---

каму даверыць таямніцу сэрца майго!".

Калі я ехаў з Полацка, на папасе апавядаш
мене карчмар, што там блізка ад дарогі, за
бярозавым гаем стаіць пустая хата. Ля яе
застаўся толькі невялікі вішнёвы садок.
Жыў там даўней селянін, якога з усёй
радзінаю выслалі паны кудысьці далёка,
забраўшы ў яго некалькі кароў і коней.

Праходзіў там убогі сляпы, якога вёў
маленькі хлопчык. Пачуўшы ў tym dome
журботны спей, яны падумалі, што там ужо
некта жыве. Дык ідуць туды жабраваць.
Заходзяць у хату, сляпы заспываў песню:
“О! Спасіцелю, наш Пане”.

Урывак з апавядання “Плачка” (зборнік
“Шляхіц Завальня, або Беларусь у
фантастычных апавяданнях”) Яна
Баршчэўскага

3. Ведае вёска: так шчыра Марылю
Ясь, маладую, кахае!
3 Полацка возіць ёй стужкі штохвілю,
Брошкі для мілай купляе.

Сёння – ці будзе вось толькі да густу? –
Хлопец прывёз для каханай
Неба кавалак – блакітную хусту
З макаў гірляндай агнянай.

Мроіцца Ясю ўжо: тварык дзяячы
Радасцю шчырай зардзее.
Шмат скажуць хлопцу адданыя вочы,
Сэрца сагрэе надзея.

Ды што за крапка вунь бачыцца воку?
Голуб ляціць у блакіце!
З весткай якой ён спяшае звысоку?
Што, што нясе ён, скажыше?

Вось перад ганкам ён сеў, шызапёры,
Ясю, як ёсць, дакладае,
Быццам Марыля, знябытая ў горы,
Слёзы адна пралівае.

Урывак з твора “Дзве бярозы” Яна
Баршчэўскага

I быццам не было яе на мяжы ля
выгана...

Чалавечя! На манер песні здатнее мне
гаварыць з табою. Ці дагадаўся ты, што
гэта толькі малюнак паўночных думак
тваіх?.. сон душы тваёй?.. калі твая душа
пасля гуку мінуўшага дня заплавала ў
хвалях яснага супакою, калі зажадала яна
нешта таемнага, незвычайнага, і, быццам
кветка, быццам голуб белы, над ёй
святочнасць запанавала, ты зямной
бруднай карыснасцю сваёй затаптаў,
знішчыў тыя кволыя расліны неба, і
быццам не радзілася кветка ў душы
тваёй...

Чалавечя! Шкада мне цябе...

“Кветка” (цыкл “Абрэзкі”) Змітрака
Бядулі

4. Час днём і ноччу вечным кругам ходзіць,
Славе, багаццю ды разлікам шкодзіць.
Маці для пыхі – багацці зямныя;
Хто іх не мае – ці ж разумным слыне?
З глупствам на пару, пыха зайдрасць
плодзіць:

Скарбу чужому tym нямала шкодзінь.
Сэрца атрута, зайдрасць родзіць шчасцю
Сваркі ды войны, разлады й напасці.
Войнам за дочак – бойкі, рабаванні.
Клопат, нястача, з голадам змаганне.
Беднасць, што маці рахманасці ціхай.
Веру адняўшы, вучыць стрымваць пыху.
Ціхасць рахманых мір нам спасылае.
Зайдросных, звадных разганяе зграі.
Mір, так жаданы, хараство асветы.
У доме дастатак дасць рахманасць свету.

“Зменлівасць усіх спраў чалавечых”
Сімяона Полацкага

5. Бацька Вользін быў гарбар, з сям'і патомных мінскіх гарбароў, якія ў далёкія часы выраблялі скуры саматужна, а пры Савецкай уладзе працавалі на заводзе.

Вольга з маленства не надта любіла бацьку, можа, праз тое, што пасля работы ад яго непрыемна пахла, хоць баялася яна бацькі менш, чым маці, бо ён ніколі не біў і рэдка лаяў нават, увогуле чалавек быў мяккі, добры, не піў, як іншыя гарбары, хіба на свята ці калі збіраліся госці мог узяць чарку, але заўсёды ведаў меру, п'яног ненавідзеў, сына старэйшага неўзлюбіў, калі той прыяхвоціўся да праклятага зелля.

Міхала Ляновіча на Камароўцы паважалі, але лічылі, што дабрабыт сям'і, нават значная па tym часе заможнасць, якой суседзі зайздросцілі, трymаецца не на заробку гарбара, хоць майстар ён і добры, а на працы і гандлі Ляновічыхі, вядомай цёткі Хрысці, нявыбранай, але прызнанай старасціх ўсіх камароўскіх гандлярак: яе нават міліцыянеры баяліся, бо тых, хто з ёй сябраваў, яна шчодра частавала, а тых, хто хацеў перашкодзіць ёй ці ўсёй “гандлёвой карпарацыі”, магла зняславіць не на адзін рынак – на ўесь горад.

Урывак з аповесці “Гандлярка і паэт” Івана Шамякіна

Заданне 9. У прыведзенай табліцы знайдзіце ячэйкі (па гарызанталі), у якіх ёсьць фактычныя памылкі. Напішице нумар гэтай ячэйкі і правільны адказ у адпаведным радку.

Максімальная колькасць балаў – 6.

	Аўтар	Назва твора	Дата напісання (публікацыі)	Жанр	Героі	Элементы харектарыстыкі твора
A	1. Іван Шамякін	2. “Роднае карэнне”	3. 1913 г, у зборніку – 1914	4. Апавяданне	5. Архіп Лінкевіч і яго аднавяскоўцы	6. Адна з асноўных тэм – узаемаадносіны студэнта і вясковага асяроддзя, з якога ён выйшаў
B	1. Кандрат Крапіва	2. “Хто смецца апошнім”	3. 1939	4. Сатырычная камедыя	5. Гарлахвацкі, Зёлкін, Туляга	6. У п'есе выкryваецца праблема спусташэння вёсак пасля вайны
B	1. Іван Мележ	2. “Людзі на балоце”	3. 1956 – 1960	4. Аповесць	5. Васіль Дзяцел і Ганна Чарнушка	6. Адна з праблем рамана – набыццё сялянамі ўласнай зямлі
G	1. Уладзімір Карапкевіч	2. “Дзікае паліванне караля Стаха”	3. 1965	4. Раман	5. Алесь Загорскі, Кастусь Каліноўскі, Вежа	6. У рамане асэнсоўваецца роля сялянства і шляхты ў паўстанні 1863 – 1864 гг.

Д	1. Іван Шамякін	2. “Сэрца на далоні”	3. 1960 – 1963	4. Раман	5. Доктар Савіч, Кірыла Шыковіч, Гукан	6. У рамане рэтраспекцыяна адлюстраваны падзеі грамадзянскай вайны
Е	1. Васіль Быкаў	2. “Знак бяды”	3. 1982	4. Аповесць	5. Сцепаніда і Васіль Багацькі	6. У творы выкарыстоўваюцца вобразы-сімвалы: мёртвы жаваранак, неўзарваная бомба і інш.

Няправільныя сцверджанні:

А- Правільны адказ: _____

Б- Правільны адказ: _____

В- Правільны адказ: _____

Г- Правільны адказ: _____

Д- Правільны адказ: _____

Е- Правільны адказ: _____

Заданне 10. Прачытайце верш Уладзіміра Жылкі “Меч” і запоўніце табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 4.

Яго ў зямлі знайшоў маёй разлогай,
Аручы прадзедаў вузкі загон.
Вясёлым звонам аказаўся ён,
Калі чапіў канцом майго нарога.

Абцёр набожна йржу часу благога,
I заблішчу старых стагоддзяў сон,
I надпіс на клінку, нібы закон, –
“Дарэшты бой!” –
зірнуў загадам строга.

І вось няма нясмеласці, разваг.
Для сэрца вернага – чужынцам страх:

Радзімы схоў вартуйце, маткі, сёстры!
Я з грамадой іду па шчасце нам.
Мой меч зіхціць, непераможны, востры.
Змагуся сам – дык сотням перадам!

1. Цвёрдая форма верша, выкарыстаная Уладзімірам Жылкам	
2. Памер першай страфы верша	
3. Стылістычная фігура, выкарыстаная ў вылучаным курсівам фрагменце	
4. Выпішыце радкі, у якіх заключаецца ідэя гэтага верша	

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі

R.C. Сідарэнка
« 16 » *анатоль* 2016 г.

ЗАКЛЮЧНЫ ЭТАП XXXII РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ
ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА» I
«БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

ВОДГУК НА МАСТАЦКІ ТВОР

Полацк, 2016 г.

11 клас

(Варыянт I)

Радыяццыя – нябачны акупант.
Зведаўшы вайны былой законы,
Дзед Ну прэй стаіць, як эмігрант,
На мяжы стаіць
Закрытай зоны.

За шлагбаумам – панылая шаша.
Могілкі – за пажаўцелым гаем.
Там яго маркотная душа
Па сялу здзічэламу блукае.

Там чамусьці ў рост пайшоў палын,
Спавіае хаты горкім лёсам.
Там чамусьці жураўліны клін
Доўга-доўга кружыща над плёсам.

За ракою – пыхкае АЭС.
Без людзей – пагорбліся хаты.
Вось дзе ён канчаецца, прагрэс:
У руках з рыдлёўкамі – салдаты.

Як жа будуць хлопцы ваяваць,
Дзе яны, няўлоўныя нукліды?
Іх, злачынцаў, некаму караць.
І не пойдзеш з імі ў бой адкрыты.

Думаецца дзеду на мяжы:
Пачынаць патрэбна, мабыць, справу
Ад дэзактывацыі¹ душы
Тых, хто любіць
Не людзей,
А славу.

Анатоль Грачанікаў

¹ Дэзактывацыя – выдаленне радыяактыўных забруджванняў з паверхні розных прадметаў, збудаванняў і пад.